

Абакіна-Пілявська Л.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРАДІЖКАМ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НАПРУГИ

У статті досліджується проблема запобігання крадіжкам, скоєним у ситуаціях гострої соціальної напруги. Розглядається проблема запобігання крадіжкам у двох аспектах – у загальносоціальному та спеціально-кримінологічному, вносить пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності цієї діяльності органів правопорядку.

Визначено, що основою запобігання крадіжкам, скоєним у ситуаціях гострої соціальної напруги, є розв'язання глобальних економічних, ідеологічних, організаційно-правових проблем, що визначають їх існування. Зазначається, що недоліки в роботі із запобігання даному виду кримінальних правопорушень зумовлені, в першу чергу, низьким рівнем підготовленості суб'єктів до дій у складних або конфліктних ситуаціях, незнанням законодавства, мінімальними навичками використання своїх можливостей з метою забезпечення правопорядку.

Звертається увага на те, що збройна агресія проти нашої держави викликала суттєві зміни, без сумніву, в усіх сферах суспільного життя. Під впливом деструктивних факторів видозмінюється не лише соціальна та економічна сфера, але й стан та кримінологічні показники злочинності, види кримінальних правопорушень, способи та методи вчинення окремих посягань, виникають нові протиправні практики, що вимагає відповідної реакції як з боку правників-теоретиків, так і правозастосування.

Припускається висновок про те, що в умовах незвичності ситуацій, що склалися на сучасному етапі розвитку українського суспільства та держави, спонтанності їхнього розвитку і часто непередбачуваності наслідків треба особливо звернути увагу на те, що вимога неухильного дотримання законності застосовуваних заходів включає як їхню сувору індивідуалізацію, так і безумовність, рішучість припинення крадіжок, що вивчаються, особливо за рахунок організаційно-правових заходів.

Ключові слова: крадіжка, запобігання злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, запобігання крадіжкам, воєнний стан, соціально-економічна напруга, кримінальні правопорушення проти власності.

Постановка проблеми. У вітчизняній кримінології причинами злочинності вважаються явища суспільного життя, що породжують злочинність, підтримують її існування, спричиняють її зростання або зниження. Кримінальні правопорушення, скоєні в ситуаціях гострої соціальної напруги, найчастіше зумовлені: недостатньою щільністю населення за умови наростання політичної, ідеологічної та іншої конфліктності в суспільстві; відсутністю контролю за небезпечними ситуаціями з боку влади; дезорганізацією представників державної влади, законодавчих, правоохоронних, виконавчих органів. Спектр кримінально протиправних діянь, скоєних у ситуаціях гострої соціальної напруги, свідчить про частоту і масштабність їхнього прояву, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Незважаючи на підвищений останнім часом інтерес до проблем гарантування безпеки життя і здоров'я насе-

лення та економічної безпеки, належної уваги кримінально-правовій та кримінологічній проблемі протидії кримінальним правопорушенням в цілому, та окремим її видам (як, наприклад, крадіжкам), зокрема, вчиненим у ситуаціях гострої соціальної напруги, на практиці дотепер не приділялося.

Стан дослідження. У науковій літературі досить багато уваги приділяється питанням запобігання корисливій злочинності в цілому, та крадіжкам, зокрема. Так, серед науковців, предметом досліджень яких виступали окремі аспекти крадіжок, такі вчені як: на П.П. Андрушко, Н.О. Антонюк, А.М. Бабенко, Ю.А. Дорохіна, В.О. Глушков, О.О. Дудоров, П.С. Матишевський, В.О. Навроцький, М.І. Панов, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк та багато інших відомих вчених. Однак, в силу динамічних змін у суспільстві в умовах надзвичайного стану та активного курсу

евроінтеграції нашої держави необхідними є нові пошуки та розробки заходів протидії та запобігання явищу крадіжки, особливо в стані гострої соціальної напруги.

Метою даної статті є вивчення особливостей запобігання крадіжкам, що здійснюються в умовах соціально-економічної напруги.

Виклад основного матеріалу. У кримінологічних дослідженнях на загальносоціальному рівні зазвичай виокремлюють негативні сторони життя суспільства такі, як безробіття, урбанізація, міграція, демографічні зміни, негативний культурно-освітній і матеріальний рівні населення. Ці явища розглядаються в тісному взаємозв'язку одне з одним і з конкретними кримінальними правопорушеннями. Дослідження причин і умов кримінально протиправних посягань, скоєних у ситуаціях гострої соціальної напруги, проводять одночасно через аналіз загальних даних про стан суспільства, його взаємозв'язок із негативними соціальними деформаціями, відомостей про причини й умови конкретних злочинів, їхнє узагальнення та перехід на рівень виявлення їхньої причинності та детермінації як повсюдного, масового явища.

Загальносоціальні проблеми запобігання кримінальним правопорушенням, скоєним у ситуаціях гострої соціальної напруженості, розглянемо в таких формах: соціально-економічних, ідеологічних та організаційно-правових. Проблеми запобігання кримінальним правопорушенням, що належать до соціально-економічних заходів, пов'язані з тим, що держава в особі законодавчої та виконавчої влади, у взаємодії з представниками бізнесу з підвищення економічного добробуту людей, ледве впорається з підтримкою соціальної стабільності в суспільстві. Для розв'язання проблем у соціально-економічній сфері, необхідно запобігати і знижувати корупцію в державних і приватних установах і підприємствах. У зв'язку з економічними наслідками війни в Україні відбулося скорочення робочих місць, знизився рівень зайнятості населення, що призвело до придбання матеріальних благ незаконним шляхом і, відповідно до цього, складніше стало попереджати кримінальні правопорушення.

На сучасному етапі свого розвитку в надскладних соціально-економічних, політичних та кризових умовах війни, кримінологічні показники крадіжок на території України викликають занепокоєння, адже дане посягання є найбільш поширеним на всій території підконтрольній Україні, а щодо стану даного правопорушення не території

окупованих та прифронтових регіонах, щодо яких немає об'єктивної інформації, взагалі не вдається оцінити реальний стан речей.

Взагалі, наука кримінального права пропонує поділяти кримінальні правопорушення проти власності на «три наступні групи: корисливі кримінальні правопорушення проти власності з ознаками розкрадання (викрадення); корисливі кримінальні правопорушення проти власності без ознак розкрадання (викрадення); некорисливі кримінальні правопорушення проти власності та предикатні кримінальні правопорушення. При цьому, першу групу з названих кримінальних правопорушень становлять крадіжка, грабїж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Загальними ознаками, що характерні для всіх днів даної групи є: незаконне, безоплатне обернення чужого майна на користь винного або інших осіб та прагнення, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна (корисливий мотив)» [1]. Крадіжка становить таємне викрадення чужого майна (ч. 1 ст. 185 КК України), що полягає у «протиправному ненасильницькому таємну і безоплатну заволодінні чужим майном на користь винного або інших осіб, яке завдало матеріальну шкоду власнику чи іншому володільцю» [2, с. 354].

У свою чергу, пропонується під запобіганням кримінальним правопорушенням розуміти «систему заходів економічного, соціальнокультурного, виховного та правового характеру, що здійснювалися державними органами та громадськими організаціями з метою боротьби зі злочинністю та усунення її причин. Складовою частиною цих заходів було законодавство та практична діяльність правоохоронних органів, безпосередньо суду, який застосовував специфічні заходи боротьби зі злочинністю – кримінальне покарання» [3, с. 343].

У науковій літературі аргументується позиція згідно якої під запобіганням злочинності «у широкому розумінні мають на увазі історично сформовану систему подолання об'єктивних та суб'єктивних передумов злочинності, яка реалізується шляхом цілеспрямованої діяльності всіх інститутів суспільства щодо усунення, зменшення та нейтралізації факторів, які детермінують існування злочинності та вчинення кримінальних правопорушень. У більш вузькому, прикладному значенні запобігання злочинам являє собою діяльність, спрямовану на недопущення їх вчинення шляхом виявлення та усунення причин та умов,

які сприяють їх вчиненню, здійснення впливу на осіб, схильних до їх вчинення» [4, с. 145].

Отже, під запобігання крадіжкам пропонуємо визначати сукупність заходів, що здійснюються правоохоронними органами шляхом встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню крадіжки, вжиття оперативно-розшукових заходів, слідчих, судово-репресивних та профілактичних дій з метою недопущення вчинення інших кримінальних правопорушень.

Існує низка проблем і в ідеологічних заходах попередження, які вчиняються в більшості випадків молоддю. Для попередження крадіжок необхідно зміцнювати цінності родинного спілкування, проводити соціальну політику щодо охорони інтересів і поліпшення становища дітей; відроджувати духовність, формувати громадську моральність; вчасно нейтралізувати етнічні, релігійні та криміногенні конфлікти. Складно розв'язати проблеми в організаційно-правових заходах попередження протиправних посягань, скоєних у ситуаціях гострої соціальної напруги.

Низький рівень виявлення та усунення випадків посадової бездіяльності або ухвалення завідомо необґрунтованих кримінально-правових рішень у випадку вчинення крадіжок в об'єктивній реальності, що підвищують латентність і знижують авторитет правоохоронних органів, неефективне кадрове забезпечення, несвоєчасне прогнозування та вжиття заходів впливу на стадіях готування до вчинення кримінального правопорушення з метою зниження їхньої тяжкості. Вважаємо, що основою попередження крадіжкам, скоєних у ситуаціях гострої соціальної напруги, є розв'язання глобальних економічних, ідеологічних, організаційно-правових проблем, що визначають їхнє існування в цілому.

Розглянемо проблеми спеціально-кримінологічних заходів попередження крадіжок, що вчиняються в ситуаціях гострої соціальної напруги. Заходи спеціально-кримінологічного попередження мають територіально-часові межі. Вони суворо цілеспрямовані, спеціалізовані, локалізовані в цих параметрах. Проблеми попередження кримінальних правопорушень, що вчиняються в ситуаціях гострої соціальної напруги, виникають найчастіше через низький рівень підготовленості суб'єктів до дій у складних або конфліктних ситуаціях. Відзначимо також незнання законодавства, мінімальні навички використання працівниками органів правопорядку своїх можливостей з метою забезпечення правопорядку.

Варто відмітити, усунення помилок правозастосування під час кваліфікації крадіжок та їх розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень, скоєних в умовах воєнного стану може сприяти забезпеченню законних прав та інтересів громадян, суспільства і держави; стимулюванню законотвірної поведінки суб'єктів правовідносин; припиненню протиправної поведінки; організації загальної й індивідуальної профілактики; забезпеченню невідворотності настання відповідальності; ліквідації наслідків, локалізації вогнищ виникнення, стабілізації небезпечних ситуацій; зменшенню кількості крадіжок та інших корисливих кримінальних правопорушень, які скоєно в ситуації гострої соціальної напруги та ін.

Режим воєнного стану, що був введений з початком повномасштабної війни, викликав ряд змін як в соціально-економічних аспектах, так і в полі правового регулювання ряду суспільних відносин. Серед іншого було суттєво посилено кримінальну відповідальність за вчинення ряду кримінальних правопорушень. Так, Законом України № 2117-IX від 07.03.2022 року [5] було внесено відповідні зміни до чинного КК України в частині посилення відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України, вчинені в умовах воєнного стану. Даним нормативно-правовим актом вчинення одного із зазначених кримінальних правопорушень віднесено до особливо кваліфікуючого складу. Наприклад, до прийняття зазначених змін звичайний простий склад крадіжки становив кримінальний проступок з відповідними кримінально-правовими наслідками. І лише ч. 2 та наступні ст. 185 КК України становили склад кримінального правопорушення. З прийняттям змін за Законом України № 2117-IX від 07.03.2022 року крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану відразу становить особливо кваліфікуючий склад кримінального правопорушення, що тягне за собою кардинально відмінні наслідки для суб'єкта такого посягання. Такі ж зміни було проведено і стосовно складу грабежу, розбою, вимагання та привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Окрім того, крадіжку в умовах сучасного буття України варто відрізнити від окремих військових кримінальних правопорушень, які серед іншого завдають шкоди суспільним відносинам у сфері охорони власності, що

набуло своїх вражаючих масштабів поширення в період збройної агресії проти нашої держави. У першу чергу, мова йде про викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України) та мародерство, під яким варто розуміти викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених (ст. 432 КК України).

За наявності широкого спектра кримінально-правових засобів, реалізація яких здатна істотно впливати на злочинність у ситуаціях гострої соціальної напруги, вдається знижувати рівень і тяжкість наслідків подій, що настали.

Однак кримінально-правові норми на практиці застосовуються не завжди і несвоєчасно, а відсутність деяких дієвих кримінально-правових норм ускладнює процес кваліфікації, тоді як наявність конкретних складів могла б полегшити і кваліфікацію, і процес доказування винуватості у скоєнні злочинів у ситуаціях гострої соціальної напруженості. Так, в умовах бойової обстановки нерідко мали місце масові як насильницькі, так і ненасильницькі заволодіння чужим майном, щодо яких не те що не виникала проблема кваліфікації, а вважалось нормою поведінки, що дає змогу компенсувати фізичні та психічні втрати бійців. По суті, вони визначали такі діяння одразу як «мародерство».

Однак, відповідно до статті 432 КК України є два критерії для кваліфікації злочину, як мародерства:

– чітка локалізація місця вчинення кримінального правопорушення – викрадення майна на полі бою (ділянка де ведуться або велись активні бойові дії, також зона, що перебуває під обстрілом військ);

– викрадення майна у мертвих або поранених.

У випадку коли незаконні дії спрямовані на заволодіння речами, з метою наживи відбулись без зазначених обставин вони не можуть розцінюватись як мародерство, а належать до інших загально кримінальних посягань (крадіжка, грабіж, тощо).

Висновки. Отже, важливо зазначити, що кримінальний закон і його реалізація виступають лише одним з елементів, що становлять механізм соціально-правового впливу, на злочинні прояви в умовах гострої соціальної напруженості. В умовах незвичності ситуацій, що склалися, спонтанності їхнього розвитку і часто непередбачуваності наслідків треба особливо звернути увагу на те, що вимога неухильного дотримання законності застосовуваних заходів включає як їхню сувору індивідуалізацію, так і безумовність, рішучість припинення крадіжок, що вивчаються. Таким чином, для розв'язання проблем запобігання крадіжкам, скоєним у ситуаціях гострої соціальної напруги, необхідно контролювати рівень підготовленості фахівців до дій у соціально напружених ситуаціях. Слід проводити атестацію на знання ними законодавства та вміння максимально використовувати його можливості з метою забезпечення правопорядку, охорони прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, стимулювання законослухняної поведінки, забезпечення невідворотності покарання.

Список літератури:

1. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. Одеса: Астропринт, 2000. 472 с.
2. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
4. Однолько І.В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Юридичний вісник*. № 4(29). 2013. С. 143–147.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 березня 2022 року № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>

Abakina-Piliavska L.M. PROBLEMS OF PREVENTING THEFTS COMMITTED AMIDST SOCIO-ECONOMIC TENSION

The article examines the problem of preventing thefts committed in situations of acute social tension. The problem of theft prevention is considered in two aspects – in general social and special criminological

aspects, and proposals aimed at improving the effectiveness of this activity of law enforcement agencies are made.

The author determines that the basis for preventing thefts committed in situations of acute social tension is the solution of global economic, ideological, organizational and legal problems which determine their existence. It is noted that the shortcomings in the work on preventing this type of criminal offenses are primarily due to the low level of preparedness of subjects to act in difficult or conflict situations, ignorance of legislation, and minimal skills in using their capabilities to ensure law and order.

Attention is drawn to the fact that the armed aggression against our country has caused significant changes in all spheres of public life. Under the influence of destructive factors, not only the social and economic spheres are changing, but also the state and criminological indicators of crime, types of criminal offenses, ways and methods of committing certain offenses, and new illegal practices are emerging, which requires an appropriate response from both legal theorists and law enforcement.

The author comes to the conclusion that given the unusual nature of the situations prevailing at the current stage of development of Ukrainian society and the State, the spontaneity of their development and often unpredictable consequences, it is necessary to pay special attention to the fact that the requirement of strict compliance with the legality of the measures applied includes both their strict individualization and unconditional, determined suppression of the thefts under study, especially through organizational and legal measures.

Key words: *theft, crime prevention, prevention of criminal offenses, prevention of theft, martial law, socio-economic tension, criminal offenses against property.*